

VÝZKUMNÁ SÍŤ TEORIE A DĚJIN VĚDY

Workshop a studentská konference v rámci projektu
Výzkumná síť teorie a dějin vědy
(CZ.1.07/2.4.00/31.0108)

Hranice filozofie, hranice vědy

sborník abstraktů

Editoři: Martin Jabůrek, Filip Tvrdý

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Workshop a studentská konference v rámci projektu
Výzkumná síť teorie a dějin vědy
(CZ.1.07/2.4.00/31.0108)

Hranice filozofie, hranice vědy

sborník abstraktů

Editoři: Martin Jabůrek, Filip Tvrdý

Olomouc 2013

1. vydání

© Martin Jabůrek (ed.), 2013

© Filip Tvrdý (ed.), 2013

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2013

ISBN 978-80-244-3461-2

NAMÍSTO ÚVODU

Sborník abstraktů, který držíte v rukou, vznikl jako pomůcka pro účastníky workshopu a studentské konference „Hranice filozofie, hranice vědy“, konané v Olomouci 11. – 12. 4. 2013 v rámci projektu „Výzkumná síť teorie a dějin vědy“. Workshop si klade za cíl nahlédnout jednu z nejdůležitějších filosofických otázek, a to otázku po povaze filosofie samé: Co je filosofie? Na tuto otázku navazuje celá řada dalších: Je filosofie vědou? Liší se od sebe vědecké a filosofické vysvětlení? Jaký je vztah mezi filosofií a speciálními vědami? Je každá věda opravdu vědou? V tomto duchu lze pokračovat jistě dlouho...

Jak vyplývá z povahy filosofie, je zřejmé, že během dvoudenního workshopu nebudou na tyto otázky dány uspokojivé odpovědi. Jelikož je každý pokus o odpověď sám o sobě cenný a hodnotný, nezbývá než popřát všem přednášejícím i diskutujícím mnoho zdaru!

Martin Jabůrek

OBSAH

PROGRAM KONFERENCE	6
TEORIE DEMOKRACIE JAKO METODOLOGICKÝ PROBLÉM	8
<i>PhDr. Petr Vodešil, Ph.D. (FF UP v Olomouci)</i>	
VĚDA A ETIKA	10
<i>PhDr. Petr Hromek (FF OSU v Ostravě)</i>	
LOGIKA JAKO TEORIE A LOGIKA JAKO NÁSTROJ	12
<i>Mgr. Karel Šebela, Ph.D. (FF UP v Olomouci)</i>	
NESNESITELNÁ LHOSEJNOST BYTÍ.....	14
<i>PhDr. Daniel Špelda, Ph.D. (FF ZČU v Plzni)</i>	
VĚDA A SKUTEČNOST.....	16
<i>Mgr. Pavel Hobza, Ph.D. (FF UP v Olomouci)</i>	
SCIENTISMUS NENÍ PEJORATIVNÍ POJEM	18
<i>Mgr. Filip Tvrdý, Ph.D. (FF UP v Olomouci)</i>	
FILOSOFIE A VĚDA	20
<i>Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D. (FF UP v Olomouci)</i>	
(NE)REVIDOVATELNOST LOGIKY.....	22
<i>Radek Gerla (bakalářské studium FF UP v Olomouci)</i>	
NARATIVITA MYŠLENKOVÝCH EXPERIMENTŮ.....	24
<i>Jakub Hudák (bakalářské studium FF UP v Olomouci)</i>	
MOOROVA KRITIKA IDEALISMU V <i>PROOF OF AN EXTERNAL WORLD</i>	26
<i>Michal Müller (bakalářské studium FF UP v Olomouci)</i>	
LA METTRIE – DALŠÍ PRVNÍ EVOLUCIONISTA	28
<i>Dalibor Pavlas (bakalářské studium FF UP v Olomouci)</i>	
PRIMÁTI A FILOSOFOVÉ ANEB „HARRY, JDU DO BARÁKU!“	30
<i>Bc. et Bc. Jan Horský (navazující magisterské studium FF MU v Brně)</i>	

O VĚDECKÝCH PROHŘEŠČÍCH A VÝZKUMNÝCH PROGRAMECH	32
<i>Mgr. Tomáš Ondráček (navazující magisterské studium FF MU v Brně)</i>	
ZAMYŠLENÍ NAD SOUČASNOU PODOBOU DISKUSÍ VE FILOSOFII A VE VĚDĚ	34
<i>Mgr. Jana Roztočilová (doktorské studium FF ZČU v Plzni)</i>	
KOMPLEXITA JAKO NOSNÁ BÁZE PRO FILOSOFII A VĚDU.....	36
<i>Mgr. Martina Chalupská (doktorské studium FF ZČU v Plzni)</i>	
LEIBNIZ: MYSTIKA ROZUMU.....	38
<i>Mgr. Jan Makovský (doktorské studium FF ZČU v Plzni/Paris IV-Sorbonne)</i>	
FILOSOFIA – EPISTEME – FILO-SOFIA.....	40
<i>Mgr. Tomáš Ulrich (doktorské studium FF MU v Brně)</i>	
PSYCHOLOGIE FILOSOFIE JAKO PERSPEKTIVNÍ HRANIČNÍ DISCIPLÍNA	42
<i>Mgr. Jan Votava (doktorské studium FF MU v Brně)</i>	
SÉMANTICKÁ VERZE KUHNHOVY TEZE O NESOUMĚŘITELNOSTI: STANDARDNÍ PROTIARGUMENTY A JEJICH ZHODNOCENÍ.....	44

PROGRAM KONFERENCE

Čtvrtek 11. dubna 2013, workshop členů týmu

- 13:55 **ZAHÁJENÍ**
- 14:00 **TEORIE DEMOKRACIE JAKO METODOLOGICKÝ PROBLÉM**
PhDr. Petr Vodešil, Ph.D. (FF UP v Olomouci)
- 14:30 **VĚDA A ETIKA**
PhDr. Petr Hromek (FF OSU v Ostravě)
- 15:00 **LOGIKA JAKO TEORIE A LOGIKA JAKO NÁSTROJ**
Mgr. Karel Šebela, Ph.D. (FF UP v Olomouci)
- 15:30 **NESNESITELNÁ LHOSEJNOST BYTÍ**
PhDr. Daniel Špelda, Ph.D. (FF ZČU v Plzni)
- 16:00 **PŘESTÁVKA**
- 16:15 **VĚDA A SKUTEČNOST**
Mgr. Pavel Hobza, Ph.D. (FF UP v Olomouci)
- 16:45 **SCIENTISMUS NENÍ PEJORATIVNÍ POJEM**
Mgr. Filip Tvrdý, Ph.D. (FF UP v Olomouci)
- 17:15 **FILOZOFIE A VĚDA**
Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D. (FF UP v Olomouci)
- 18:00 **ZAKONČENÍ**
- 19:30 **SPOLEČNÁ VEČEŘE**

Pátek 12. dubna 2013, studentská konference

- 9:55 **ZAHÁJENÍ**
- 10:00 **(NE)REVIDOVATELNOST LOGIKY**
Radek Gerla (bakalářské studium FF UP v Olomouci)
- 10:15 **NARATIVITA MYŠLENKOVÝCH EXPERIMENTŮ**
Jakub Hudák (bakalářské studium FF UP v Olomouci)

- 10:30 **DISKUSE**
- 10:45 **MOOROVA KRITIKA IDEALISMU V PROOF OF AN EXTERNAL WORLD**
Michal Müller (bakalářské studium FF UP v Olomouci)
- 11:00 **LA METTRIE – DALŠÍ PRVNÍ EVOLUCIONISTA**
Dalibor Pavlas (bakalářské studium FF UP v Olomouci)
- 11:15 **DISKUSE**
- 11:30 **PRIMÁTI A FILOZOFOVÉ ANEB „HARRY, JDU DO BARÁKU!“**
Bc. et Bc. Jan Horský (navazující magisterské studium FF MU v Brně)
- 11:45 **O VĚDECKÝCH PROHŘEŠCÍCH A VÝZKUMNÝCH PROGRAMECH**
Mgr. Tomáš Ondráček (navazující magisterské studium FF MU v Brně)
- 12:00 **DISKUSE**
- 12:15 **PŘESTÁVKA NA OBĚD**
- 13:30 **ZAMYŠLENÍ NAD SOUČASNOU PODOBOU DISKUZÍ VE FILOZOFII A VE VĚDĚ**
Mgr. Jana Roztočilová (doktorské studium FF ZČU v Plzni)
- 13:45 **KOMPLEXITA JAKO NOSNÁ BÁZE PRO FILOZOFII A VĚDU**
Mgr. Martina Chalupská (doktorské studium FF ZČU v Plzni)
- 14:00 **DISKUSE**
- 14:15 **LEIBNIZ: MYSTIKA ROZUMU**
Mgr. Jan Makovský (doktorské studium FF ZČU v Plzni/Paris IV-Sorbonne)
- 14:30 **FILOSOFIA – EPISTEME – FILO-SOFIA**
Mgr. Tomáš Ulrich (doktorské studium FF MU v Brně)
- 14:45 **DISKUSE**
- 15:00 **PSYCHOLOGIE FILOZOFIE JAKO PERSPEKTIVNÍ HRANIČNÍ DISCIPLÍNA**
Mgr. Jan Votava (doktorské studium FF MU v Brně)
- 15:15 **SÉMANTICKÁ VERZE KUHNovy TEZE O NESOUMĚŘITELNOSTI: STANDARDNÍ PROTIARGUMENTY A JEJICH ZHODNOCENÍ**
Mgr. Ivo Dragoun (doktorské studium FF UP v Olomouci)
- 15:30 **DISKUSE**
- 15:45 **ZAKONČENÍ**

TEORIE DEMOKRACIE JAKO METODOLOGICKÝ PROBLÉM

PhDr. Petr Vodešil, Ph.D. (FF UP v Olomouci)

petr.vodesil@upol.cz

Empirický výzkum a s ním spojené poznání ve vědeckém slova smyslu patří vědě, avšak v případě demokracie jako předmětu zkoumání – chceme-li používat k jejímu poznávání prostředky společenských věd – jenom věda nestačí. K tomu, aby demokracie byla zkoumána, poznávána a chápána adekvátně, je stejně potřebná i filosofie. Příčina tohoto stavu spočívá především v tom, jak se demokracie jako politický systém v průběhu staletí formovala a stále formuje. Významným prvkem tohoto formování je střet teorie a praxe. Demokracii lze tedy chápat také jako výsledek jejich střetu.

Až do 40. let 20. století se ve filosofické, respektive vědecké reflexi demokracie nerozlišovalo mezi tím, co má být, a tím, co je, tedy mezi normativní a eskriptivní teorií demokracie. Normativní teorie demokracie mají svůj základ ve filosofických koncepcích, které mohou působit jako preskripce pro praxi. Na druhou stranu jsou z praxe empirickými metodami odvozována fakta, jež následně mohou zpětně modifikovat (a také modifikují) příslušné teorie, ať už preskriptivní či deskriptivní.

Propojení mezi teorií a praxí, respektive mezi preskriptivními a deskriptivními teoriemi demokracie je velmi těsné a implikuje důležitý problém, na který upozornil G. Sartori v knize *Theory of Democracy Revisited* (1987). Pokud se vede ostré rozhraní mezi preskriptivní a deskriptivní teorií – a oba typy teorií žijí vlastním izolovaným životem – může to být v konečném důsledku kontraproduktivní, tj. může to bránit v tom, abychom demokracii jako předmět zkoumali, poznávali a chápali adekvátně. Je-li totiž demokracie zkoumána jen vědecky (empiricky), pak se ztrácí základní souvislosti a orientace v předmětu zkoumání, které nabízí filosofie nebo politická teorie. Je-li však demokracie zkoumána výhradně filosofickými prostředky, ztrácí se kontakt s realitou, na kterou jsou ale tyto teorie zaměřeny.

Podle G. Sartoriho tak vzniká jisté nebezpečí. Pokud jsou tyto typy teorie demokracie rozděleny do té míry, že se ztrácí jejich vlastní jádro, je třeba se proti tomuto trendu ohradit a rekonstruovat jednotnou teorii demokracie. O tuto rekonstrukci se sám pokusil ve výše zmíněné knize. Analogickou situaci spatřuje v současné politologii R. Mortonová (2004). Významnou část tohoto oboru dnes tvoří formálně teoretické práce, které ale zůstávají bez empirického ověření, a šířící se používání sofistikovaných statistických metod v empirickém výzkumu. Přestože existují dílčí pokusy obě tendence propojit, stále zůstávají formální teorie a empirický výzkum izolované.

Demokracie jako předmět zkoumání tedy představuje jistou metodologickou výzvu a zároveň příklad, že ve specifických souvislostech je znalost hranic a možností jak vědy, tak filosofie velmi užitečná. Pokud není jasné, co je doménou vědy a co je doménou filosofie, pokud se nedaří obě oblasti skloubit tak, aby se vhodně doplňovaly, je pravděpodobné, že výsledek odborného zkoumání demokracie nebude směřovat k poznání, nýbrž ke konfuzi.

Literatura

BERLIN, Isaiah. *Čtyři eseje o svobodě*, Praha: Prostor, 1999.

GERRING, John. *Social Science Methodology: A Unified Framework*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

HAMPSHER-MONK, Ian. Classical and Empirical Theories of Democracy: The Missing Historical Dimension? *British Journal of Political Science*, Vol. 10, No. 2 (1980), pp. 241-251.

MORTON, Rebecca. *Methods and Models: A Guide to the Empirical Analysis of Formal Models in Political Science*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

SARTORI, Giovanni. *Theory of Democracy Revisited*, Chatham House, 1987.

SKINNER, Quentin. The Empirical Theorists of Democracy and Their Critics: A Plague on Both Their Houses, *Political Theory*, Vol. 1, No. 3 (1973), pp. 287-306.

VĚDA A ETIKA

PhDr. Petr Hromek (FF OSU v Ostravě)

petr.hromek@osu.cz

Příkladem výsostně filosofické disciplíny, která dlouhou dobu vzdorovala jakémukoli vědeckému „znesvěcení“, je etika. A etika se svým důrazem na hodnoty a hledání smyslu také skutečně bývá často uváděna jako přímý protiklad vůči hodnotově nezaujaté vědě, která popisuje svět takový, jaký skutečně je, tj. „bez jakéhokoli smyslu“ (S. Weinberg). Na druhou stranu, moderní vývoj filosofického bádání začíná tuto představu značně narušovat. Matematicko-ekonomická disciplína teorie her prokázala, že na řadu tradičních etických problémů lze úspěšně aplikovat aparát teorie her, další podněty etice přinesly kupříkladu evoluční biologie a evoluční psychologie. Novou disciplínou, která může pomoci projasnit etický diskurs, je také formální etika. Příspěvek se zabývá zejména formální etikou a lze jej nejlépe uvést mottem z učebnice logiky Harryho J. Genslera:

„Většina lidí si myslí, že v matematice se dá dokázat *všechno*, a naopak v etice že se nedá dokázat *nic*. Gödelova věta však ukazuje, že ani v matematice se nedá dokázat všechno. Naopak naše formalizace zlatého pravidla ukazuje, že určité důležité věci (jako je například zlaté pravidlo) se v etice dají dokázat. Logika nás může někdy překvapit.“

Co se tedy rozumí formální etikou? Zjednodušeně lze říci, že formální etika je disciplína analogická formální logice. Logika je, přinejmenším podle moderního pojetí, naukou o správném usuzování (resp. o „usuzování, které zachovává pravdivost“). Formální logika tak je naukou o formálních principech usuzování neboli takovým zkoumáním, které lze provozovat zcela nehledě na význam tvrzení, s nimiž pracujeme. Analogicky je formální etika naukou o formálních principech etiky, tj. o takovém způsobu zkoumání etiky, který lze rovněž provádět zcela nehledě na význam normativních apod. vět, které v rámci etiky zkoumáme. A podobně jako jsou principy formální

logiky poměrně neproblematicky přijímány a uznávány, lze ukázat, že neproblematické jsou i formální principy etiky.

Další podobnost lze najít v souvislosti s otázkou, jakým způsobem poznáváme formální principy dané disciplíny. V případě logiky platí, že problémem zdůvodnění principů logiky, případně hledáním alternativních principů, se zabývá filosofie logiky. A platí, že na rozdíl od principů logiky je filosofie logiky velmi živou a kontroverzní disciplínou. Analogicky se zdůvodněním a vysvětlením formálních principů etiky zabývá metaetika, která je také velmi živým a diskutovaným oborem. Na rozdíl od metaetiky formální etika etické principy nezdůvodňuje, ale předpokládá, a nemůže tak vyřešit kupříkladu Humův problém s naturalistickým klamem. Rovněž je třeba zdůraznit, že formální etika se nijak rozsahově nekryje s deontickou logikou. Deontická logika je součástí logiky a představuje způsob, jak zkoumat zákonitosti správného usuzování v případě vět s deontickými operátory, naproti tomu formální etika je součástí etiky.

Pravděpodobně nejnámějším příkladem formálního etického principu je tzv. zlaté pravidlo (golden rule). Na rozdíl od běžného chápání, které zlaté pravidlo považuje za materiální princip, tj. za maximum chování, chápe formální etika zlaté pravidlo jako princip konzistence. Značná část příspěvku tak bude věnována problému korektní formulace zlatého pravidla.

Literatura

BINMORE, K. *Natural Justice*. Oxford University Press, 2005.

GENSLER, H. J. *Introduction to Logic*. 2nd ed. London and New York: Routledge, 2010.

GENSLER, H. J. *Formal Ethics*. London and New York: Routledge, 1996.

JAMES, S. M. *An Introduction to Evolutionary Ethics*. John Wiley & Sons Ltd., 2011.

LOGIKA JAKO TEORIE A LOGIKA JAKO NÁSTROJ

Mgr. Karel Šebela, Ph.D. (FF UP v Olomouci)

karel.sebela@upol.cz

V dějinách se setkáváme v zásadě se dvěma názory na povahu logiky – buďto je logika teorií, nebo nástrojem či uměním, dovedností. Tématem příspěvku je proměna vztahu filosofie k oběma pojetím logiky. Jak si všimnul již Boethius, obě pojetí se nevyklučují a v dějinách logiky byla také úzce propojena. S nástupem moderní logiky došlo k zásadním změnám v poměru obou pojetí a zejména ke změně ve vztahu k filosofii. Pro tyto změny byl nejzásadnější fakt, že valná část průkopníků moderní logiky, jako byli B. Russell, R. Carnap a jiní, ovlivnění tradicí empirismu a pozitivismu, patřila současně mezi průkopníky nového filosofického hnutí později nazvaného analytickou filosofií. Ve vztahu k filosofii to znamenalo úpornou snahu o ontologickou neutralitu logiky, vzdálení se od témat spjatých s filosofií a naopak přiblížení se k matematice, co do témat i co do metody. Snaha vymýtit zejména metafyziku vedla zmíněné průkopníky k tomu, že logika jako nástroj věd začala být používána proti filosofii, což nejlépe dokládá známý Carnapův útok na M. Heideggera ve stati *Překonání metafyziky logickou analýzou jazyka*. Jak se ale při rozboru tohoto článku ukazuje, proti filosofii tu není používána logika, ale spíše určitá filosofie logiky a filosofie jazyka. Heideggerova (či jiná) metafyzika tak není v rozporu s logikou, ale spíše s novopozitivisticky laděnou filosofií, která se za touto logikou skrývá. Podle mého názoru mnoho (především) kontinentálních filosofů tuto kritiku přijalo a od té doby se také datuje nechuť mnoha filosofů k logice, kterou považují za součást analytické filosofie.

Dle mého mínění je i v rámci analytické filosofie zdůrazňována zejména logika jako teorie, což mj. plyne z toho, že díky vědomému rozchodu s filosofickou tradicí se logika stává novým rezervoárem témat, což je dokládáno na tématech ontologické neutrality logiky, logické sémantiky a dalších.

Ve vztahu k současné filosofii obecně tak logika ztrácí funkci nástroje.

Literatura

BEANEY, Michael. Analysis (2009). Dostupné na: <http://plato.stanford.edu/entries/analysis/>.

CARNAP, Rudolf. Překonání metafyziky pomocí logické analýzy jazyka, *Filosofický časopis* 39, no. 4 (1991), 622-643.

CARNAP, Rudolf: Metoda logické analýzy. In: Fiala, J. (eds.): *Analytická filosofie - první čítanka*, Plzeň 2005.

INGARDEN, Roman. Logistický pokus o novou podobu filosofie. In: Fiala, J. (eds.): *Analytická filosofie - první čítanka*, Plzeň 2005.

NESNESITELNÁ LHOSTEJNOST BYTÍ

PhDr. Daniel Špelda, Ph.D. (FF ZČU v Plzni)

spelda@kfi.zcu.cz

Rozvoj moderní vědy byl kromě jiného založen na vítězoslavném tažení proti všem teleologickým a antropocentrickým sebeklamům. Základní etapy tažení shrnul už S. Freud. Podle něj první urážka lidské sebelásky byla kosmologická (Koperník zjistil, že lidé se nenacházejí ve středu světa), druhá byla biologická (Darwin zrušil privilegované postavení člověka v živé přírodě), třetí byla psychologická (psychoanalýza odhalila, že lidská psychika do značné míry závisí na nevědomých procesech). Následovala další zpochybnění lidské sebelásky: ekologická urážka, podle níž je člověk nevydělitelnou součástí ekosystémů, jejichž komplexitě stejně zatím není schopen porozumět; sociobiologická urážka, podle níž se chováme altruisticky, protože jsme naprogramováni k přenosu genetické informace; neurobiologická urážka, podle níž jsou duchovní a neurální procesy vzájemně úzce spojené. Boj moderní vědy proti narcistické iluzi člověka nakonec skončil vytvořením obrazu přírody, v němž člověk nemá žádné zvláštní postavení, ba dokonce přírodní svět je popisován jako vůči člověku zcela indiferentní.

Ani jako druh, ani jako sebe-vědomé individuality nejsme objektem zájmu vesmíru. Z hlediska moderní vědy se o nás svět vůbec nestará. Je mu lhostejné, zda jsme coby individua šťastní, spokojení nebo živí. Pro mnoho moderních lidí je však taková představa stěží přijatelná. Ztrátu ústředního postavení by snad lidé byli schopni oželeť, nesnesitelné je lhostejné mlčení vesmíru a absolutní bezohlednost evoluce vůči individuu. Moderní věda očividně nedokáže naplnit lidskou touhu, aby poznání odhalovalo smysl vesmíru, jehož je člověk součástí a v němž může dojít naplnění. To není selhání vědy, ani příznak její krize, jak by řekl fenomenolog, protože moderní věda se mohla od konce 17. století rozvíjet právě proto, že na uspokojování takové touhy záměrně rezignovala, když opustila tradiční kontemplativní ideál, tj. zrušila vazbu mezi poznáním a štěstím. Faktem však je, že se pod pozlátkem vědecko-technické

civilizace skrývá mnoho premoderních, tradičních, metafyzických, duchovně-náboženských výkladových vzorců světa, které jsou z vědeckého hlediska nesmyslné, ale které jedincům propůjčují naději na to, že v řádu kosmu něco znamenají, že svět o nich ví a bere na ně ohled. Otázkou je, zda se v takové situaci neotvírají nové možnosti pro filosofii. Místo poníženého parazitování na výkonech přírodních věd či hořce bezmocných filipik proti globálnímu kapitalismu by se možná mohla filosofie znovu pokusit o to, aby se stala teorií lidského života v mlčenlivém vesmíru moderní vědy.

Literatura

BLUMENBERG, Hans. *Die Genesis der kopernikanischen Welt*, Frankfurt a. M., 1996.

BLUMENBERG, Hans. *Die Vollzähligkeit der Sterne*, Frankfurt a. M., 1997.

BLUMENBERG, Hans. *Geistesgeschichte der Technik*, Suhrkamp, Frankfurt a. M., 2009.

BRAGUE, Rémi. Geozentrismus als Demütigung des Menschen, *Internationale Zeitschrift für Philosophie* 1 (1994), s. 2–25.

MARQUARD, Odo. *Apologie des Zufälligen. Philosophische Studien*, Stuttgart, 1986.

WETZ, F. J. *Die Gleichgültigkeit der Welt. Philosophische Aufsätze*, Frankfurt a. M., 1994.

VĚDA A SKUTEČNOST

Mgr. Pavel Hobza, Ph.D. (FF UP v Olomouci)

pavel_hobza@hotmail.com

Věda se běžně chápe jako určitý nástroj či prostředek pro poznání (osvojení) skutečnosti. Ať totiž vědu chápeme jako vědění, vysvětlení, racionalitu, diskurs, přístup, nástroj či prostředek, vždy ji chápeme jako něco, co je odlišné od skutečnosti, respektive co jakožto určitý prostředek slouží k poznání (osvojení) skutečnosti. Takové pojetí vědy je však i přes svou samozřejmost a intuitivnost problematické – a to přinejmenším ze dvou důvodů: Jestliže za prvé pochopíme vědu jako nástroj pro poznání skutečnosti, tak to znamená, že věda není nic jiného než určitý přístup ke skutečnosti. Protože existuje celá řada dalších přístupů ke světu (ke světu lze přistupovat i na základě humanitně-sociálních disciplín, umění či náboženství), redukuje vědu jakožto přístup pouze na jeden z možných způsobů, jak ke světu přistupovat. A i když lze nalézt celou řadu kritérií, která naznačují, že věda představuje v mnoha směrech zcela výjimečný způsob, jak lze ke skutečnosti přistupovat, tak pojetí vědy jakožto přístupu nedokáže vysvětlit zcela mimořádnou roli, jakou věda hraje v našich dnešních životech, respektive ponechává možnost pro to, abychom vědě nadřazovali nějaký jiný přístup ke světu. Jestliže za druhé pochopíme vědu jako nástroj pro poznání skutečnosti, tak vposled narazíme na problém, že věda skutečnost nedokáže popsat, ba že skutečnost pouze konstruuje. Jestliže je totiž věda nástrojem, tak vždy bude existovat principiální možnost, že při zpřesnění a zdokonalení tohoto nástroje budeme muset nějak změnit naše znalosti a představy o skutečnosti. Jinými slovy, z hlediska nástrojovosti vědy je skutečnost vposled nepoznatelná, neboť nikdy nelze vyloučit, že vědecký popis nemůže být revidován (byť můžeme doufat, že naše poznání bude stále přesnější). Navíc jestliže vědecký popis může být vždy revidován a jestliže je tudíž pouze provizorní a dočasný, tak věda skutečnost nemůže v nějakém silném smyslu popisovat, nýbrž pouze konstruovat. Rozdíl mezi popisem a konstrukcí se totiž zakládá na existenci nějakého kritéria, na jehož základě by bylo možné odlišit popis od konstrukce.

Pokud je ovšem skutečnost nepoznatelná, tak nelze popis od konstrukce odlišit.

Tyto a další důvody se zdají být dostatečně závažné na to, abychom zcela odmítli pojetí vědy jakožto nástroje a spíše ji považovali za skutečnost samu (pokud totiž není něčím, co jakožto prostředek slouží k osvojení skutečnosti, musí být jednoduše skutečností). Pokud ovšem budeme vědu považovat za skutečnost, tak to neznamená, že bychom museli nástrojovost považovat za chybné či neadekvátní určení vědy. Nástrojovost může být totiž pouze nahodilým určením, aspektem či – aristotelsky řečeno – atributem vědy, a nikoli tím, co věda ve své podstatě je, a tudíž nikoli tím, co věda znamená pro nás, konkrétní lidi (za nástroj lze totiž vědu považovat pouze z hlediska těch, kdo provádí vědecký výzkum, respektive vědců).

SCIENTISMUS NENÍ PEJORATIVNÍ POJEM

Mgr. Filip Tvrdý, Ph.D. (FF UP v Olomouci)

filip.tvrdy@upol.cz

Autorovo stanovisko ve vztahu mezi filosofií a vědou je založeno na třech předpokladech: 1) Nutnost přijetí nejen metodologického, ale i ontologického naturalismu. 2) Chápání vědy jako rozvinutí kognitivních schopností zdravého rozumu pomocí kvantitativních a experimentálních metod. 3) Unitární pojetí rozumnosti, podle něhož existuje jen jeden typ racionality, jejíž vůči vědě údajně alternativní varianty jsou ve skutečnosti formou iracionality. (Protože neexistuje všeobecně přijímaná definice racionality, autor navrhuje instrumentální ztotožnění racionality s kalkulem pro nalezení optimálního řešení problému, které vychází z předem daných premis; v důsledku je tedy racionalita neodlišitelná od logicky korektní inference.)

Univerzálnost a efektivita hypoteticko-deduktivní metody přírodních věd způsobuje, že filosofie je společně s ostatními humanitními a společenskovědními disciplínami vystavována pochybnostem o své smysluplnosti a užitečnosti. Největší výzvu pro ni dosud představuje naturalizace epistemologie a ontologie počínající v díle Johna Deweyho a W. V. O. Quina, kteří filosofii považovali za disciplínu kontinuální s přírodní vědou. Nabízí se otázka, co vlastně mohou filosofové vědcům nabídnout, pokud vůbec něco. Ve 20. století se objevily tři hlavní přístupy, které se pokusily vztah filosofie a vědy vyřešit: 1) Antiscientismus, podle něhož filosofie vědu buď pansoficky zastřešuje, nebo fenomenologicky přesahuje. 2) Konceptuální analýza, podle níž je filosofie na vědě zcela nezávislá, protože se zabývá pouze pročišťováním logiky vědeckého jazyka. 3) Scientismus, který považuje filosofii za součást vědy, a to například formou *unified science* Vídeňského kruhu nebo konsilience E. O. Wilsona.

Autor se domnívá, že antiscientistická pozice je podkopávána neoddiskutovatelným úspěchem přírodních věd a nízkým či nulovým

úspěchem jejích alternativ, zatímco problémem konceptuální analýzy je až příliš minimalistický program. Tvrdí, že hypoteticko-deduktivní metoda přírodních věd je jediným epistemicky důvěryhodným přístupem ke světu. Pokud totiž odmítneme vědeckou metodologii, jsme odkázáni na intuice s nízkým epistemologickým statutem. Autor příspěvku se pokouší ukázat, že jediným seriózním úkolem deskriptivně orientované filosofie je - slovy Tima Lewense - *high-end science journalism*, tedy vědecká žurnalistika pro náročné. Díky vědě máme k dispozici odpovědi na všechny neodbytné otázky týkající se světa i sebe sama, teď je třeba domyslet jejich filosofické důsledky a zpopularizovat je mezi odbornou i laickou veřejností.

Literatura

LEWENS, Tim. „A Surfeit of Naturalism“, *Metaphilosophy* 43, no. 1-2 (2012), 46-57.

QUINE, W. V. O. „Naturalism; Or, Living Within One's Means“, *Dialectica* 49, no. 2-4 (1995), 251-261.

ROSENBERG, Alex. „A Field Guide to Recent Species of Naturalism“, *The British Society for the Philosophy of Science* 47, no. 1 (1996), 1-29.

FILOSOFIE A VĚDA

Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D. (FF UP v Olomouci)

martin.jaburek@upol.cz

Ve svém příspěvku se zabývám vztahem filosofie a vědy, případně vztahem filosofie a jednotlivých specializovaných věd. Snažím se obhájit tezi, že neexistuje podstatný rozdíl mezi filosofií a vědou. Filosofie je vědou a věda je filosofií. Nejedná se o dvě odlišné disciplíny, které by si konkurovaly, nebo se dokonce vzájemně popíraly. Jednotlivé specializované vědy, stejně jako věda obecně mají stejný cíl a stejnou motivaci jako filosofie: rozšíření a prohloubení poznání. Tento společný cíl filosofie a vědy je zřejmý v okamžiku jejich společného počátku v myšlení před Sokratiků a je zřejmý i dnes, kdy lze k původnímu cíli těžko cokoli přidat. Jednotlivé speciální vědy jsou verzemi filosofie. S jistou nadsázkou lze říct, že speciální vědy jsou historicky podmíněnými filosofickými směry. Rozdíly mezi filosofií a vědou spočívají na jedné straně v míře obecnosti, na straně druhé v míře redukcionismu.

V souvislosti se specializovaným charakterem věd se otevírá marquardovská otázka zbylých kompetencí filosofie. Lze na ni odpovědět tvrzením, že filosofii zůstává ona sama. Vlastní doménou filosofie zůstává obecnost. Jinak řečeno: K filosofii je kompetentní pouze filosofie. Dále platí, že je-li veškerá věda filosofií, problém vyprázdněných kompetencí filosofie ztrácí svou naléhavost.

Rozdíl mezi filosofií a vědou spočívá v tom, nakolik je jako metoda či nástroj poznání v různých vědách či v různých typech filosofie přípustná spekulace. Bez spekulace není možné vytvořit vědeckou hypotézu. Ve speciálních vědách je hypotéza ověřována evidencí. Ve filosofii můžeme s úspěchem pracovat s neověřenou, nebo dokonce neověřitelnou hypotézou. Takovou neověřitelnou a přitom vlivnou hypotézou může být například Nietzschem použitý koncept „věčného návratu“. Tento koncept je Nietzschem použit v rámci jeho „vyprávění“ o povaze skutečnosti jako hypotéza, u níž

nepředpokládáme, že bude ověřena. Přes tento svůj nevědecký charakter má tato hypotéza relevantní důsledky pro obraz světa. Nietzsche mýtus nepředkládá jako něco, co by mělo být určeno k uvěření, ale jako něco, co možnost víry v existenci spekulativních objektů vylučuje.

Literatura

MARQUARD, Odo. Kompetence ke kompenzaci nekompetence? O kompetenci a nekompetenci filosofie. *Reflexe* 35, s. 77 -87.

MARQUARD, Odo. *Abschied vom Prinzipiellen*. Stuttgart, 1981.

NIETZSCHE, Friedrich. *Morgenröte, Idyllen aus Messina, Die fröhliche Wissenschaft*. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden, Bd. 3, Deutscher Taschenbuch Verlag; De Gruyter: München, 1999.

NIETZSCHE, Friedrich. *Also sprach Zarathustra*. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden, Bd. 4, Deutscher Taschenbuch Verlag; De Gruyter: München, 1999.

SVOBODA, Karel, *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha, 1944.

(NE)REVIDOVATELNOST LOGIKY

Radek Gerla (bakalářské studium FF UP v Olomouci)

radek.gerla@gmail.com

Jedním z klíčových témat Quinovy filosofie je kritika rozlišení mezi analytickými a syntetickými soudy, jak jej formuloval především Kant v *Kritice čistého rozumu*. Podle Quina ale o žádných analytických soudech nemůže být řeč, jelikož veškeré naše poznání je založeno na empirické zkušenosti. Žádný výrok o světě tudíž nemůže být nutně pravdivý a může být v důsledku nových poznatků revidován, tak jak je tomu v případě všech vědeckých teorií. Quine je v otázce vědeckého poznání zastáncem hypoteticko-deduktivní metody, jak ji zformuloval K. R. Popper. Podle tohoto přístupu musí být teorie otevřená vyvrácení (falsifikaci), aby mohla být považována za vědeckou. Pokud je teorie z principu nevyvratitelná, jde o teorii pseudovědeckou. Podle Quina tvoří veškerá věda síť navzájem propojených teorií, na jejímž okraji se naše poznání opírá o empirická data, zatímco logika a matematika jsou v centru. Každá část této sítě však může být revidována ve světle nových empirických dat, a to včetně logiky.

Podle většiny filosofů ovšem logiku z empirických důvodů revidovat nelze, jelikož se jedná o axiomatickou disciplínu, která operuje s nutnými pravdami. To, že závěry logických soudů jsou nutně pravdivé, je však podle Quina pouze zdánlivé. Neochota revidovat logiku pochází spíše z jejího postavení vůči ostatním teoriím a také z faktu, že k poznatkům, které její revizi vyžadují, dochází jen velmi zřídka. Nejznámějším případem je kvantová mechanika, jejíž poznatky vyloučily univerzální platnost zákona o vyloučeném třetím. Stejný zákon zavrhl i moderní informatika. I přesto v klasické logice zůstává zachován, především kvůli své intuitivnosti. Existují však i jiné logické systémy, které od zákona o vyloučeném třetím odstoupily. Na začátku 20. století vytvořili L. E. J. Brouwer a Arend Heyting tzv. intuicionistickou logiku. Ta se od té klasické liší mimo jiné absencí zákona o vyloučeném třetím, díky čemuž našla uplatnění například právě v informatice. Zdá

se tedy, že se bez tohoto zákona můžeme i obejít. Domnívám se stejně jako Quine, že i logika může, a možná jednou bude muset, být revidována. Stala by se tak empirickou disciplínou, stejnou jako je fyzika či chemie. A pokud chceme logiku nadobro zbavit její závislosti na platonismu, je právě toto jedna z možných cest.

Literatura

QUINE, W. V., MARVAN, Tomáš, ed. a DOSTÁLOVÁ, Ludmila, ed. *Vybrané články k ontologii a epistemologii*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2006.

NARATIVITA MYŠLENKOVÝCH EXPERIMENTŮ

Jakub Hudák (bakalářské studium FF UP v Olomouci)

jakub.j.hudak@gmail.com

Narativní stránka myšlenkových experimentů hraje významnou roli ve způsobu, jakým myšlenkové experimenty řešíme, ale také v tom, jak je stavíme. Nezabývám se legitimitou používání myšlenkových experimentů jako metody poznávání anebo argumentace, a proto upouštím od trefné definice Marka Pichy, která myšlenkové experimenty charakterizuje jako soubor pokynů určujících, jakou situaci si představit za účelem něco zjistit. Namísto toho považuji myšlenkové experimenty za příběhy s argumentačním potenciálem, což znamená, že se jedná o vyprávění s intencí přesvědčit posluchače o nějaké skutečnosti. Kromě klasických příkladů, jako jsou *trolley problem*, *Mary the neuroscientist* a další, argumentuji i pomocí méně známých myšlenkových experimentů.

Docházím tak k několika úskalím myšlenkových experimentů, která tkví právě ve způsobu, jakým jsou vyprávěny. Tyto nesnáze demonstruji na několika příkladech. Nejprve ukazují, jak jsou řešení myšlenkových experimentů ovlivňována pořadím, v jakém jsou vyprávěny, tj. kontextem, díky kterému může docházet k tomu, že způsob řešení předešlého problému nesprávně anebo nežádoucím způsobem aplikujeme na řešení problému současného. Poté se zabývám bezprostředním kontextem, který představuje například situace, v níž je příjemce díky sledování satirického televizního pořadu více nakloněn k cynickým řešením morálních experimentů. V třetí části představuji problém množství informací ve vyprávění, jejichž přebytek může způsobit zmatek v míře relevance a důležitosti mezi jednotlivými detaily, a kde naopak nedostatek zapříčiňuje příliš zjednodušené modely. Poslední část nazývám iluzí Hercula Poirota, jež spočívá v šoku z disproporce mezi řešením navrhovaným příjemcem a zamýšleným řešením konstruktéra experimentu. Tento šok podle mě vytváří iluzivní argumentační sílu. Mým konečným záměrem není na základě několika příkladů dokázat celkovou

epistemickou podvratnost myšlenkových experimentů, ale poukázat na problémy, se kterými je potřeba se vypořádat při jejich vyprávění.

Literatura

PICHA, Marek. *Kdyby chyby: epistemologie myšlenkových experimentů*. Nakladatelství Olomouc: Olomouc, 2011.

MACHERY, Edouard. Thought Experiments and Philosophical Knowledge. *Metaphilosophy*, 2011, vol. 42, no. 3.

BLOOM, Paul. Family, Community, Trolley Problems, and the Crisis in Moral Psychology. *The Yale Review*, 2011, vol. 99, no. 2.

BROWN, James Robert. Counter Thought Experiments. *Royal Institute of Philosophy Supplement*, 2007, vol. 61.

ALTENMÜLLER, Eckart O. How Many Music Centers Are in the Brain? *Annals of the New York Academy of Sciences*, 2001, vol. 930.

MOOROVA KRITIKA IDEALISMU V *PROOF OF AN EXTERNAL WORLD*

Michal Müller (bakalářské studium FF UP v Olomouci)

jean.olrich@gmail.com

Chceme-li poukázat na rozpor mezi idealistickým a commonsensovým pohledem na existenci vnějšího světa, může nám k tomu vhodně posloužit Moorův text *Proof of an External World*. Svět je dle idealistů, říká Moore, v podstatě velmi odlišný od toho, jakým se zdá být, a má značné množství vlastností, o nichž se naopak nezdá, že by je měl. Moore se však nesnaží říci, že by svět nenabýval této duchovní podoby, ale že je problematické tato tvrzení dokázat. Nejen problematické – snahy o dokázání duchovní podoby světa vedou k chybným a rozporuplným tvrzením. Moore tvrdí, že jeho důkaz je dostačující, je si však vědom skutečnosti, že idealisty přijat nebude. Tvrdí, že není třeba, abychom dokazovali existenci věcí, s nimiž máme bezprostřední zkušenost, neboť je to zbytečné. Pro Moora svět a věda nepředstavují žádný filosofický problém, jako problém působí však to, jak svět popisujeme pomocí jazyka. Snaha připomenout možnost užití zdravého rozumu pro řešení filosofických problémů vyvolala rozsáhlou diskusi, v níž se ozývají jak Moorovi příznivci, tak obhájcí idealistického vidění světa hledající senzace, jimiž by v kontinuitě s tradicí kontinentální filosofie mohli šokovat a vzbouzet údiv. Skeptikové mohou vždy pochybovat o jakémkoliv typu důkazu existence vnějšího světa, otázkou však je, zdali je tato kritika k něčemu užitečná. Je třeba na celý problém nahlížet s vědomím, že je k tomu mohou vést vlastní soukromé důvody, které nemusí mít nic společného s objektivitou a vědeckým zkoumáním. Otázka existence vnějšího světa tak zůstává otevřena – navzdory zdravému rozumu. Rozpor mezi vědou a filosofickou představivostí tedy nadále přežívá.

Literatura

FORSTER, Paul. Neither Dogma nor Common Sense: Moore's Confidence in his „Proof of an External World“. *British Journal for the History of Philosophy*. 2008, roč. 16, č. 1, s. 163-195.

MOORE, George Edward. Proof of an External World. In: *Philosophical Papers*. New York: Collier Books, 1962, s. 144–148.

MOORE, George Edward. The Refutation of Idealism. *Mind: A Quarterly Review of Psychology and Philosophy*. 1903, č. 48, s. 433–453.

LA METTRIE – DALŠÍ PRVNÍ EVOLUCIONISTA

Dalibor Pavlas (bakalářské studium FF UP v Olomouci)

dalibor.pavlas01@upol.cz

V roce 1750 vyšlo francouzskému vojenskému lékaři, zakladateli mechanického materialismu Julienu Offray de La Mettriemu dílo *Epikúřův systém*. Kromě jiného obsahuje teorie o evoluci živých organismů. Z biologického hlediska povrchní a dnes pochopitelně zoufale zastaralé teorie nevzbudily dosud ve filosofických (a ostatně ani přírodovědných) kruzích téměř žádný ohlas. Ve výčtu předdarwinistických evolucionistů, jako byli (řazeno chronologicky): Georges Buffon, Erasmus Darwin a Jean-Baptiste Lamarck, se jméno La Mettrie zpravidla neobjevuje. Přitom jeho dílo bylo vydáno pouhý rok po tom, co začala vycházet Buffonova mnohosvazková *Přírodní historie*. Při postupném srovnávání La Mettrieho teorie s teoriemi výše zmíněných vědců, a nakonec i s teorií samotného Charlese Darwina pak vychází najevo neobyčejná pokrokovost jejího filosofického základu. Zdá se totiž, že La Mettrieho vývojový systém je téměř plně kompatibilní s Darwinovou teorií evoluce pomocí přirozeného výběru a v oblasti účelových příčin – které La Mettrie důsledně popírá – anticipuje postoje o dvě stě let mladších neodarwinistických autorů. Pro své názory o vývoji života nemá často (na rozdíl od svých teorií týkajících se např. fungování mozku) téměř žádnou empirickou evidenci, o to je však zajímavější, jak „současnými“ cestami se ubírají jeho spekulace. La Mettrie předpokládá, že organismy se postupně vyvíjely od nejméně dokonalých k čím dál dokonalejším (příčemž dokonalost nedává do souvislosti se složitostí). Aktivním prvkem je náhoda. Vývoj postupuje slepě, bez plánu. Příroda nestvořila oko k vidění. Nahodilost v přírodě vznikl orgán reagující na světlo tím způsobem, že není možné nevidět, stejně jako není - díky existenci fyzikálních zákonů - možné, aby na moři nebyl příliv a odliv. Téměř zapomenutý myslitel La Mettrie vidí v polovině 18. století svět v základech tak, jak ho většina ostatních vědců začala vnímat nejméně o sto let později.

Literatura

DARWIN, Charles. *O vzniku druhů přírodním výběrem*. Praha: Academia, 2007.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat: Výbor z díla*. 1. Praha: Academia, 1966.

RUSE, Michael. *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*. Praha: Academia, 2011.

PRIMÁTI A FILOSOFOVÉ ANEB „HARRY, JDU DO BARÁKU!“

Bc. et Bc. Jan Horský (navazující magisterské studium FF MU v Brně)
262469@mail.muni.cz

Vzhledem k tomu, že v rámci problematiky, které se autor věnuje, jsou hranice mezi filosofií a vědou značně propustné, zaměří se ve svém příspěvku spíše na jejich vztah a možnost vzájemného pozitivního ovlivňování, vedení dialogu či těsné spolupráce. Za ideální výchozí bod takto pojatého příspěvku pak považuje situace, kdy se nad společným projektem sejde právě vědec a filosof.

Autor nejprve velmi stručně představí jednu z takových ukázkových kolaborací – knihu *Primates and Philosophers*, na níž se podíleli primatolog Frans de Waal, novinář Robert Wright a filosofové Peter Singer, Philip Kitcher a Christine Korsgaardová. Následně svou pozornost zaměří na jeden ze zajímavých momentů, který se objevuje v textu, jímž přispěl americký filosof vědy Philip Kitcher. Tímto momentem je typologie *psychologického altruismu*, pomocí níž Kitcher rozlišuje čtyři rozměry tohoto fenoménu. Takovým „zjemněním“ konceptu altruistického chování pak poukazuje na to, že altruismus není jednou „věcí“ – existuje v rozmanitých variantách a odstínech. Tím Kitcher demonstruje, že tvrzení „některá nelidská zvířata vykazují známky altruistického chování“ je nedostatečné a vyžaduje další zpřesnění.

Tato typologie se autorovi jeví jako zajímavý způsob, jak uchopit fenomén s altruismem spřízněný – *empatii*. Z toho důvodu ji na empatii aplikuje a sleduje přitom obdobný cíl jako Kitcher: chce ukázat, že ani empatie není, ač se to na první pohled může zdát, jednou „věcí“ – jedná se o mnohvrstevnatý a značně komplikovaný mechanismus. Tato aplikace pak tvoří stěžejní část příspěvku, přičemž autorovým cílem není pouze poskytnout publiku ochutnávku z pestré palety současných výzkumů na poli empatie, nýbrž i demonstrovat zcela neodmyslitelnou interdisciplinaritu

takového podniku a roli, kterou v něm hraje právě filosofie.

Literatura:

BARON-COHEN, Simon. *The Science of Evil: On Empathy and the Origins of Cruelty*. New York: Basic Books, 2011.

DE WAAL, F. B. M. *The Age of Empathy: Nature's Lessons for a Kinder Society*. New York: Harmony Books, 2009.

DE WAAL, F. B. M. *Primates and Philosophers: How Morality Evolved*. Princeton (New Jersey): Princeton University Press, 2006.

PINKER, Steven. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. New York: Viking, 2011.

O VĚDECKÝCH PROHŘEŠCÍCH A VÝZKUMNÝCH PROGRAMECH

Mgr. Tomáš Ondráček (navazující magisterské studium FF MU v Brně)
ondracek.t@gmail.com

Saul Kripke byl obviněn z padělání výsledků myšlenkových experimentů. V roce 2012 na to upozornil blog *fauxphilnews*. Podle zveřejněných informací se Kripke mohl dopustit vědeckých *prohřešků* (*misconducts*), *fabrikace* (*fabrication*) nebo *falšování* (*falsification*). Uveřejněná zpráva byla samozřejmě vtípem. Existuje nicméně množství vědců, jejichž obvinění smích nevyvolává. Někteří z nich se měli padělání dat a údajů dopouštět dlouhé roky, a to i v člancích publikovaných v nejprestižnějších vědeckých časopisech. Svou činností přitom měli poškozovat vědu a vědecký výzkum, snižovat jejich věrohodnost a v nejhorších případech i poškozovat další osoby.

I když se jedná o chování, které je obecně odmítané, není otázka vědeckých prohřešků zcela jednoznačná. Na to poukazuje i problém jejich samotného vymezení nebo jejich praktického odlišení od možných omylů. Stále také zůstává nejasné, zda lze vědecké prohřešky chápat jako součást vědy, či je lepší je stavět mimo ni. Jaké funkce vlastně mohou ve vztahu k vědě plnit? Je možné říci, že pouhá přítomnost vědeckých prohřešků činí celý výzkumný program nevědeckým?

Jedny z neznámějších příkladů, ve kterých mělo dojít k vědeckým prohřeškům, jsou spojeny se jmény *Jana Hendrika Schöna* a *Rogera Poissona*. Oba dříve zastávali prestižní místa v rámci vědecké komunity, publikovali v uznávaných vědeckých časopisech a oba byli obviněni z falšování a fabrikace dat. Především pak Schönův případ je pro některé autory důkazem toho, že věda selhává v sebe-korektivní funkci, když některé z jeho podezřelých článků zveřejnily i časopisy *Science* a *Nature*.

Zastánci tohoto názoru ale mnohdy neberou v potaz to, že výzkum může

dojít nejen k datům či závěrům, které jsou pravdivé, ale i k těm, které jsou nepravdivé. Přitom rozpoznání a oprava těchto omylů - ať už záměrných, nebo nezáměrných - může trvat mnoho let. Pokud by se tedy odsouzení těchto příkladů mělo zakládat čistě na datech, na jejich přijatelnosti, nemusí být proveditelné. Na druhou stranu je třeba říci, že ani samotný způsob, jak byla data získána, není dostatečný k rozhodnutí. Stejně jako data může být i postup proměnlivý či se může vyvíjet s ohledem k vývoji v daném oboru. Je dokonce možné říci, že vědecké prohřešky mohou být pro výzkumné programy pozitivní. Mohou totiž přimět vědce, aby podrobněji přezkoumali své postupy a výsledky. Otázka, zda jsou vědecké prohřešky součástí vědeckého výzkumného programu, tak nadále zůstává sporná.

Literatura

FISHER, Bernard a Carol K. REDMOND. Fraud in Breast-Cancer Trials. *The New England Journal of Medicine*. 1994, Sv. 330, 20.

KUHN, Thomas Samuel. *The Essential Tension: Tradition and Innovation in Scientific Research. The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1977.

LAKATOS, Imre a Alan MUSGRAVE, eds. *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.

LAKATOS, Imre. *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers*, Volume I. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

MEDAWAR, Peter Brian. Is The Scientific Paper a Fraud? In: David Edge, ed., *Experiment: A Series of Scientific Case Histories*. London: British Broadcasting Corporation, 1964.

POPPER, Karl Raimund. *The Logic of Scientific Discovery*. Londýn: Routledge, 2002.

ZAMYŠLENÍ NAD SOUČASNOU PODOBOU DISKUSÍ VE FILOSOFII A VE VĚDĚ

Mgr. Jana Roztočilová (doktorské studium FF ZČU v Plzni)

j.roztocilova@seznam.cz

Příspěvek je věnován otázce, jakých nešvarů se dopouští současní filosofové a vědci ve svých polemikách. Jedná se zejména o případy, kdy filosofové či vědci zlehčují námitky svých oponentů nebo posouvají význam těchto námitek, či na ně dokonce vůbec nereagují. Jako příklad takovéto ne zcela korektní diskuse poslouží ukázka polemiky mezi Georgem Boolosem a Crispinem Wrightem ohledně otázky naplnění či nenaplnění Fregeho programu logicismu. Téma této polemiky bylo vybráno proto, že se dotýká jak filosofie, tak vědy.

Problém naplnění logicismu po korekci Fregeho systému je redukovatelný na otázku, zda je jediné mimologické pravidlo, tzv. Humův princip, analytický či pouze syntetický. Pokud by se ukázal být analyticky pravdivý, bylo by možné považovat Fregeho logicismus za naplněný, v opačném případě nikoli. Proto je hlavní otázkou ve sporu ohledně naplnění Fregeho programu logicismu otázka analytičnosti Humova principu.

Ve svých člancích ovšem ani jeden z autorů pojem analytičnosti, který je klíčový pro celou diskusi, nijak blíže nespecifikuje, oba tento pojem vymezují pouze vágně s odvoláním na klasické chápání tohoto pojmu. Dalším nešvarem je tendence zlehčovat námitky svého oponenta, kdy Wright některé Boolosovy námitky sice uzná, ale vzápětí je odsune jako nepodstatné. Na některé námitky G. Boolose Wright dokonce vůbec nereaguje, nebo je interpretuje tak, aby je mohl snadno vyvrátit.

Konkrétní ukázky z této diskuse poslouží jako příklady špatné komunikace mezi filosofi či vědci. Diskuse v rámci současné filosofie, popř. vědy, bývají těmito zlozvyky poznamenány, což negativně ovlivňuje fungování dialogu mezi zastánci různých názorových proudů. Předvedení těchto nešvarů

na konferenci, která se týká filosofie i vědy, by mělo napomoci autorům se těchto chyb vyvarovat při jejich vlastních polemikách.

Literatura

BOOLOS, George. *Logic, Logic and Logic*. Cambridge: Harvard University Press, 1998, s. 301–314.

WRIGHT, Crispin. Is Hume's Principle Analytic? *Notre Dame Journal of Formal Logic*, vol. 40, no. 1 (1999), s. 6–30.

KOMPLEXITA JAKO NOSNÁ BÁZE PRO FILOSOFII A VĚDU

Mgr. Martina Chalupská (doktorské studium FF ZČU v Plzni)

chalupsk@kfi.zcu.cz

Filosofie a věda se společně snaží odhalit podstatu *skutečnosti*, kterou je možné chápat ve smyslu organizované složitosti neboli komplexnosti. Nicolai Hartmann ve svém díle *Výstavba reálného světa* (1940) rozlišuje čtyři ontologické vrstvy skutečnosti. V souvislosti s nimi následně čtyři zákony komplexity. Tyto koncepty našly své uplatnění především v diskusích o interdisciplinárním zkoumání skutečnosti a o možnostech spolupráce mezi filosofií a vědou. Cílem tohoto příspěvku je porovnat filosofický a speciálně vědní přístup ke komplexitě.

Filosofický rozměr zde reprezentuje americký naturalista Justus Buchler (1914-1991), který rozvíjí originální koncept *ordinální metafyziky*. Speciálně vědní pohled pak představuje rakouský biolog Ludwig von Bertalanffy (1901-1972), zakladatel *obecné teorie systémů*. Tito myslitelé rozvíjejí dva zčásti odlišné pohledy na podstatu skutečnosti. Shodně ji však vnímají jako *komplex systémů*. Co mají přístupy *bezprecedentního metafyzika* a *klasika teorie systémů* společného a co je rozděluje? Buchler patří mezi tvůrce tzv. nové metafyziky, která moderním způsobem promýšlí otázky samotného bytí. Vytváří svůj vlastní systém kategorií, jehož prostřednictvím analyzuje základní rysy přírody, člověka, zkušenosti, rozhodování, vztahů, struktur, procesů, umění, vědy, filosofie apod. Svůj pohled na přírodu definuje jako *metafyziku přírodních komplexů*. Termín *přírodní komplex* představuje jeho nejobecnější ontologickou kategorii: „Vše, co existuje, v jakémkoliv ohledu, je přírodní komplex.“ Buchlerovo klíčové dílo *Metafyzika přírodních komplexů* (1966) je postaveno na dvou hlavních myšlenkách. První z nich je *ontologická parita* spočívající v předpokladu, že *nic není více či méně reálné než cokoli jiného*. Druhý princip představuje *ordinální metafyzika*, která říká, že *vše je uspořádáno v řádech vztahů bez jakékoli privilegovanosti čehokoli*.

Bertalanffy ve svém hlavním díle *Obecná teorie systému* (1968) chápe organismy jako otevřené systémy vyměňující si látky a energii se svým okolím, které jsou jako takové pro něj nepopsatelné klasickými fyzikálními modely, jež platí pro systémy uzavřené. Obecná teorie systému hledá zákonitosti společné pro živé i společenské systémy. Jsou jimi např. komplexnost, samoorganizace, zpětná vazba nebo dynamická rovnováha. Podle Bertalanffyho jsou tyto principy snadno zobecnitelné a aplikovatelné v přírodních i kulturních vědách.

Výzkum komplexity zaznamenal v posledních více jak třiceti letech prudký vzestup. Zachovala si moderní teorie komplexity něco ze dvou výše popsaných přístupů, nebo se vyvíjí zcela jiným směrem? A může nová věda o komplexitě poskytnout nosnou bázi, na které naleznou společnou řeč filosofové i vědci?

Literatura

BERTALANFFY, L. von. *General System Theory: Foundations, Development, Applications*. New York: George Braziller, 1968.

BOULDING, K. E. General systems theory: The skeleton of science, *Management Science*. 1956, (2)3, 197-208.

BUCHLER, Justus. *Metaphysics of Natural Complexes*. 2. rozš. vyd. Albany: State University of New York Press, 1990.

CORRINGTON, R. S. Justus Buchler's Ordinal Metaphysics and the Eclipse of Foundationalism, *International Philosophical Quarterly*. 1985, (25)3, 289-298.

BERNSTEIN, R. J. Buchler's Metaphysics, *The Journal of Philosophy*. 1967, 64(22), 751-770.

HARTSHORNE, Charles. Ontological Primacy: A Reply to Buchler, *The Journal of Philosophy*. 1970, 67(23), 979-986.

LEIBNIZ: MYSTIKA ROZUMU

Mgr. Jan Makovský (doktorské studium FF ZČU v Plzni/
Paris IV-Sorbonne)

janmakovsky@gmail.com

Příspěvek pojednává o základních předpokladech uchopení a výkladu otázek mystického poznání, potažmo mystické řeči, tak jak jsou vysloveny v Leibnizově spise *Von der wahren Theologia mystica*. Východiskem úvahy je vymezení či spíše nástin mystického poznání coby skutečnosti hraniční. Mystické poznání samo sebe vyslovuje coby nevýslovné, a leží tak mimo společnou míru, obnáší bytostný spor, kolísá mezi protiklady. Řeč, která je vyslovuje, tedy nemluví o tom, o čem je řeč; svou podstatou je jinotajná, obrazná a paradoxní: není důkazem, nýbrž poukazem.

Stať se začíná představením Předmluvy k Nizoliovu, kde Leibniz řeší otázku filosofické řeči na základě pojmů jasnosti, pravdivosti a jistoty. Odtud budou vymezeny pojmy obrazné a jinotajné řeči pro další zkoumání. Následuje představení Leibnizovy humanistické metody a obecně přístupu k řeči na příkladu leibnizovského protikladu postoje pravého Platona a „pseudoplatonismu“. Jádro argumentu je konečně představeno na základě Leibnizova vlastního mýtu o Sextovi z konce Teodicey. Středem úvahy je vyložení skutečnosti u Leibnize, vlastně samého jejího počátku, jakožto symbolické, dialogické a analogické řeči; a zejména pak zákona kontinuity coby logického nástroje, který zajišťuje dokonalý řád a dokáže postihnout právě samu hraniční skutečnost, čímž podřizuje rozumu samo nekonečno a - obrazně řečeno - staví žebřík až k samotnému božství. Poslední část příspěvku pak na základě doposud odkrytých poznatků vysvětlí Leibnizovo odmítnutí smyšlenek a výplodů představivosti falešných mystiků; poukáže na platonské a pythagorejské jádro Leibnizovy filosofie a odtud plynoucí vyloučení obraznosti z pravé filosofie, ale též na její úlohu ve vědeckých objevech. Uzavře se konečně na postavení a možnostech rozumu tvář v tvář Bohu a světu a na otázce, v jakém smyslu lze tedy Leibnizovo

myšlení chápat jako „pravou mystickou teologii“.

Literatura

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Sämtliche Schriften und Briefe*, ed. Deutsche Akademie der Wissenschaften, Akademie Verlag: Berlin, 1923.

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Dialoghi filosofici e scientifici*, transl. Francesco Piro, Milano: Bompiani, 2007.

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Die Philosophischen Schriften*, ed. Carl Immanuel Gerhardt, 7 vols (Berlin: Weidemann Buchhandlung, 1875-1890; repr. Georg Olms: Hildesheim, 1978).

BELAVAL, Yvon. *Leibniz critique de Descartes*, Paris: Gallimard, 1967.

HADOT, Pierre. *Závoj Isidin*, Praha: Vyšehrad, 2010.

HEDLEY, Douglas; HUTTON, Sarah, eds. *Platonism at the Origins of Modernity*, New York: Springer, 2008.

HEINEKAMP, Albert, ed. *Leibniz et la Renaissance*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH, 1983.

HOCHSTETTER, Erich. Von der wahren Wirklichkeit bei Leibniz, *Zeitschrift für philosophische Forschung*, Bd. 20, H. 3/4 (1966), pp. 421-446.

KOETSIER, Teun; BERGMANS, Luc, eds. *Mathematics and the Divine: A Historical Study*, London: Elsevier, 2005.

ORIO DE MIGUEL, Bernardino, Leibniz y la tradición hermética, *Thémata. Revista de filosofía*, Núm. 42, 2009.

ROTH, Ulli. Die Bestimmung der Mathematik bei Cusanus und Leibniz, *Studia Leibnitiana*, Bd. 29, H. 1 (1997), pp. 63-80.

FILOSOFIA – EPISTEME – FILO-SOFIA

Mgr. Tomáš Ulrich (doktorské studium FF MU v Brně)

tom.ulrich@seznam.cz

I. První část příspěvku je věnována pomyslnému soupeření mezi filosofií a vědou na třech polích:

1. Vymezenost – filosofie by zde mohla získat více bodů, protože její univerzálnost a neostré

vyhranění – veškeré lidské myšlení za účelem poznávání řádu – je pro běžný pohled přijatelnější než problematické dělení na „vědu“ a „ne-vědu“.

2. „Úspěšnost“ – především materiální výtěžky dnešní doby se zdají být triumfem vědy pro široké spektrum populace.

3. Původ – ve starověku zajišťovala filosofie veškerou lidskou „vědu“, teprve z ní vznikla „moderní věda“.

II. Druhá část poukazuje na to, že věda je součástí filosofie a vlastně je jí podřízena:

– hranice filosofie jsou logickými hranicemi vědy

– člověk pak je alfou i omegou veškeré vědy

III. Z výše uvedeného zřetelně vyvstává nutnost celostního chápání podstatné jednoty filosofie-vědy a integrálního pojetí člověka:

– pravděpodobně pouze člověk filosofuje, jeho podstatou je rozvaha a jednání

– láskou k moudrosti (filo-sofií) člověk hledá a uskutečňuje své „štěstí“ – svou naplněnost

Literatura

ARMSTRONG, A. H. – MARKUS, R. A. *Wiara chrześcijańska a filozofia grecka*. Warszawa: PAX, 1964.

CORETH, Emerich. *Co je člověk?* 1. vyd. Praha: Zvon, 1994.

FUCHS, Jiří. *Filosofie. Úvod do filosofie. 1. Filosofická logika*. 3. vyd. Praha: Krystal OP, 1999.

JARNUSZKIEWICZ, Antoni. Metafizyczne źródła odpowiedzialności w życiu publicznym. In: *O odpowiedzialności. Moralny wymiar odpowiedzialności w życiu publicznym. Materiały III Jagiellońskiego Sympozjum Etycznego, Kraków 4-5 czerwca 1990*. (Red. J. Pawlica), UJ, Kraków 1993, s. 19-24.

LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1970.

SUCHODOLSKI, Bogdan. *Co je člověk?* 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1978.

PSYCHOLOGIE FILOSOFIE JAKO PERSPEKTIVNÍ HRANIČNÍ DISCIPLÍNA

Mgr. Jan Votava (doktorské studium FF MU v Brně)

honza.kiwin@gmail.com

Přestože psychologii filosofie zatím nelze považovat za etablovanou disciplínu, existuje celá řada důležitých otázek, které by mohly utvořit jádro tohoto oboru. Příspěvek stručně a výběrově mapuje, co bylo dosud k dané problematice řečeno ať již klasickými, či současnými mysliteli, a upozorňuje na přínosy psychologického přístupu k filosofii. V současnosti lze práci vykonanou v oblasti psychologie filosofie do značné míry ztotožnit s výsledky experimentální filosofie, která se soustředila na výzkum intuicí běžných lidí týkajících se filosofických otázek (svobodné vůle, morálních dilemat atp.). Přednostní zaměření na experimentální mapování filosofických intuicí běžné populace je logické, protože filosofové se na obecnou přijatelnost těchto intuicí v rámci argumentace často odvolávají. Kromě tohoto programu sledovaného současnou experimentální filosofií však existují v rámci psychologie filosofie i tři následující zajímavé potenciální výzkumné okruhy.

1) Je možné se pokoušet o identifikaci psychologických (mimoracionálních) faktorů, které souvisí s přijímáním různých filosofických pozic. Tento výzkumný okruh by nás mohl upozornit na některá zkreslení (*cognitive bias*) uplatňující se ve filosofii. Příkladem tohoto směru bádání může být práce psychologa Paula Blooma.

2) Snad ještě zajímavější možností je naopak snaha o nacházení psychologických důsledků zastávání různých filosofických názorů, nebo obecněji psychologických důsledků samotného filosofování. Tento okruh je zajímavý zejména z hlediska pragmatického přístupu, podle kterého by užitek z přijetí určité pozice mohl přijetí této pozice ospravedlnit. Specifickou částí tohoto přístupu je i zkoumání účinků filosofického poradenství či psychoterapeutických přístupů zřetelně obsahujících filosofické aspekty. Obecněji se pak musíme ptát, zda plní filosofické myšlení skutečně terapeutickou funkci, nebo zda převažuje spíše obecné znejistění či jiné

potenciálně problematické efekty. Nespočívá terapeutická role filosofie více v sugesci vhodných myšlenkových vzorců než ve skutečně efektivnějším a poctivějším myšlení?

3) Do oblasti psychologie filosofie spadá i otázka motivace k filosofickému myšlení. Na příkladu kontrastu mezi Descartovou filosofií a pragmatismem je ukázáno, proč je motivace filosofického myšlení tématem prvořadě důležitosti a jak lze toto téma snadno opomenout. Lze dokonce říci, že analýza motivace by měla být považována za východisko filosofie daleko spíše než metodická skepse, cogito či určitá množina faktů, které bychom mohli prohlásit za evidentní nebo nanejvýš jisté.

Ukazuje se, že přestože psychologickým aspektům filosofie nebylo prozatím věnováno mnoho prostoru, je tato problematika velmi důležitá, ba dokonce klíčová.

Literatura

DESCARTES, René. *Meditace o první filosofii: Námitky a autorovy odpovědi*. Překlad Petr Glombíček, Tomáš Marvan, Pavel Zavadil. Praha: Oikoyomenh, 2003.

Filozofia ako problém?: dvanásťkrát o zmysle filozofie. Editor Emil Višňovský. Bratislava: Kalligram, 2004.

KNOBE, Joshua a Shaun NICHOLS. An Experimental Philosophy Manifesto. In: *Experimental Philosophy*, Oxford University Press, 2008, s. 3-14.

PEIRCE, C. S. The Fixation of Belief. *The Popular Science Monthly*. 1887, č. 12, s. 1-15.

SCHWITZGEBEL, Eric. The Psychology of Philosophy. In: *The Splintered Mind: Underblog* [online]. 2008 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: <http://schwitzsplintersunderblog.blogspot.cz/2008/06/psychology-of-philosophy.html>.

SÉMANTICKÁ VERZE KUHNovy TEZE O NESOUMĚŘITELNOSTI: STANDARDNÍ PROTIARGUMENTY A JEJICH ZHODNOCENÍ

Mgr. Ivo Dragoun (doktorské studium FF UP v Olomouci)

dracanov@hotmail.com

Kuhnova teze o nesouměřitelnosti vědeckých paradigmat obsahuje implikace důležité pro vymezení vztahu mezi filosofií a vědou. Je-li tato teze platná, pak hranice mezi filosofií a vědou, pokud ještě vůbec nějaká hranice zůstane, bude mnohem méně ostrá, než se zdálo. V případě platnosti teze budou tzv. exaktní vědy zbaveny svého exkluzivního nároku na směřování k pravdě, chápané v nějakém dostatečně robustním smyslu. Dostanou se tak do společnosti věd humanitních, kde pravda je determinována kontextem.

Prezentace se zaměří na sémantickou verzi teze o nesouměřitelnosti (STN), především pak na standardně uváděné protiargumenty, a pokusí se zhodnotit, do jaké míry jsou tyto protiargumenty pro STN devastující. STN říká zhruba toto: Význam termínů užitých v teorii variuje s teoretickým kontextem. Jednou z implikací STN je, že překlad z jazyka teorie t_1 do jazyka paradigmaticky nesouměřitelné teorie t_2 není – bez vážných sémantických reziduí a zkreslení – možný.

Autory standardních argumentů proti STN jsou H. Putnam a D. Davidson. Putnam přichází se dvěma argumenty proti STN. Stručně: Abych mohl interpretovat, musím umět přeložit. Kuhn interpretuje, tedy musí umět přeložit. Výsledkem je tudíž spor s jednou z implikací STN. Pokud neumím přeložit, tak nemohu interpretovat. Pokud nemohu interpretovat, tak postrádám kritérium jazykovosti, tj. nejsem oprávněn cílový „text“ vůbec za jazyk považovat. Kuhn ovšem připisuje jazykovost „jazykům“ paradigmaticky nesouměřitelných teorií, čímž se opět dostává do sporu.

Davidson přichází taktéž se dvěma protiargumenty, z nichž ten první se téměř shoduje s prvním argumentem Putnamovým. Davidsonův druhý argument se opírá o tzv. „princip vstřícnosti“. Tento princip je dle Davidsona nutnou interpretační maximou a Kuhn čelí dilematu. Buď popře princip vstřícnosti, nebo připustí konceptuální shodu údajně paradigmaticky nesouměřitelných teorií, tedy přeložitelnost.

V prezentaci následuje stručná analýza těchto tří argumentů a identifikace jejich nedostatků. Cílem prezentace není plošná obhajoba Kuhna, ale snaha o poctivější přezkoumání životaschopnosti STN.

Literatura

DAVIDSON, Donald. On the Very Idea of a Conceptual Scheme, in *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, Vol. 47 (1973-1974), pp. 5-20.

KUHN, Thomas. *The Structure of Scientific Revolutions*, 2nd edition, Chicago: Chicago University Press, 1970.

PUTNAM, Hilary. *Reason, Truth and History*. Cambridge: CUP, 1981.

Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D.

Mgr. Filip Tvrdý, Ph.D.

editoři

Hranice filozofie, hranice vědy

sborník abstraktů

Výkonný redaktor doc. Mgr. Jiří Špička, Ph.D.

Odpovědný redaktor Mgr. Jana Kreiselová

Jazyková úprava Mgr. Iva Urbanová

Návrh obálky a grafická úprava Tomáš Hruška, DiS.

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.upol.cz/vup

email: vup@upol.cz

Olomouc 2013

1. vydání

CZ.1.07/2.4.00/31.0108

ISBN 978-80-244-3461-2

Neprodejná publikace

www.sitvedy.cz

Vyrobena 2013